

21. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII–XX ст. / В. А. Потульницький. — Київ : Либідь, 2002. — 480 с.
22. Рославский-Петровский А. П. [Рец.] / А. П. Рославский-Петровский // Журнал министерства народного просвещения. — 1851. — №7. — С. 202–209 (Петров М. Н. О характере государственной деятельности Людовика XI. — Харьков : Тип. ун-та, 1850. — 70 с).
23. Сборник распоряжений по министерству народного просвещения. — СПб. : Тип. имп. АН, 1866. — Т. 2. — 1102, 74, 58 с.
24. Стельмах С. Історична думка в Україні XIX — початку XX ст. / С. Стельмах. — Київ : ВЦ «Академія», 1997. — 175 с.
25. Формулярный список о службе адъюнкта Харьковского университета 8 класса Михаила Назаровича Петрова (1854) // Центральный государственный исторический архив Украины (г. Киев). — Ф. 2162. — Оп. 2. — Д. 94. — Л. 187–188.
26. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. — Київ : Вища шк., 2002. — 195 с.
27. Эймонтова Р. Г. Русские университеты на грани двух эпох. От России крепостной к России капиталистической / Р. Г. Эймонтова. — М. : Наука, 1985. — 350 с.

Надійшла до редколегії 20.08.2014 р.

УДК 061.1:[069:355] (477-25) (091)

А. Ю. СОКОТЯГІН

ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРАТОРСЬКОГО ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА ІЗ ЗАСНУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ

Досліджено історію заснування Київським відділенням Російського Імператорського військово-історичного товариства Київського військово-історичного музею, який мав висвітлювати історію військового мистецтва в межах Київського військового округу. Проаналізовано роботу спеціалізованої Музейної комісії, яка розробляла програму майбутнього музею.

Ключові слова: *Київське відділення Російського Імператорського військово-історичного товариства, Київський військово-історичний музей, Київський військовий округ, Музейна комісія.*

Исследована история основания Киевским отделением Российского Императорского военно-исторического общества Киевского военно-исторического музея, который должен был освещать историю военного искусства в границах Киевского военного округа. Проанализирована работа специальной Музейной комиссии, которая должна была заняться разработкой программы будущего музея, поиском помещения для него и комплектованием фондов.

Ключевые слова: *Киевское отделение Российского Императорского военно-исторического общества, Киевский военно-исторический музей, Киевский военный округ, Музейная комиссия.*

The history of the base of the Kiev branch of the Russian Imperial Military Historical Society of the Kiev Military History Museum, which would map the history of the art of war within the boundaries of the Kiev Military District is examined. The operation of a special Museum Commission, which was to undertake the development of the program of the future museum, the search space for him and the acquisition of fund is analysed.

Key words: *Kiev branch of the Imperial Military Historical Society, Kiev Museum of Military History, Kiev Military District, Museum Commission.*

Музеї військово-історичного профілю посідають окреме місце в класифікаційному поділі музеїв. В Україні система зазначених музеїв є розгалуженою, але маловивченою. Матеріали військово-історичних музеїв можуть формувати почуття національної гідності, розвивати патріотичні відчуття різних поколінь, тому різностороннє дослідження означеної сфери нині є актуальним. Починаючи зі створення першого такого музею, змінювались принципи їх існування, зміщались та переносились акценти їх діяльності та аспекти подальшої роботи. Діяльність Київського відділення Російського Імператорського військово-історичного товариства, що існувало в 1908–1914 рр. — одна з найперших на теренах України спроб із цілеспрямованого заснування військово-історичного музею, який мав висвітлювати історію військового мистецтва значної частини території українських земель. Ця діяльність була водночас і аматорською, й професійною, і набула практичного втілення — створено Київський військово-історичний музей.

Дослідження з історії військово-історичної музейної справи трапляються порівняно рідко. Попередні розвідки із цієї тематики здійснювались деякими українськими та російськими науковцями. Дослідження означеної теми здебільшого були складовою великих наукових праць із загального вивчення системи військово-історичних музеїв у певні історичні періоди. Великий фактологічний матеріал з історії військово-історичних музеїв кін. ХІХ — поч. ХХ ст. уперше зібрав і оприлюднив А. М. Разгон у статті «Очерк истории военных музеев в России (1861–1917)». Навіть після 50 років з моменту публікації вона є найінформативнішим науковим матеріалом з теми. Діяльність Київського відділення військово-історичного товариства частково викладена в праці Н. В. Олександрової «Российские военные музеи в первой трети ХХ в.: Из истории организации и деятельности» (2003 р.). У дослідженні висвітлено проблеми історії військової музейної справи 1900–1930 рр., розкрито історію діяльності Російського Імператорського військово-історичного товариства, зокрема його Київського відділення. Діяльність Київського військово-історичного товариства висвітлювалася в декількох номерах наукового видання Національного військово-історичного музею України

«Український військовий музей», що виходить друком з 2009 р. Там означена тематика не є основою для досліджень, а наявна лише як контекст. Загалом спеціалізованого вивчення музейної діяльності Київського військово-історичного товариства до цього часу не відбулося.

Мета статті — детально висвітлити історію діяльності Київського відділення військово-історичного товариства із заснування військово-історичного музею та роботу Музейної комісії означеного товариства з його практичної розбудови.

21 лютого 1908 р. засноване Київське відділення Російського Імператорського військово-історичного товариства, одна з головних цілей роботи якого стало відкриття в Києві військово-історичного музею. На першому засіданні організаційного комітету та ради товариства було прийнято рішення про заснування Музейної комісії, яка б відповідала за всі практичні аспекти з розбудови музею — збір експонатів, пошук будівлі для музею, фінансування всіх організаційних робіт, обладнання музейних відділів, комплектація музейними предметами, популяризація музею серед населення, взаємодія з іншими організаціями, які б могли підтримати процес заснування цієї установи [3, с. 6]. Головою комісії, перше засідання якої відбулося 25 липня 1908 р. в штабі Київського військового округу, на вул. Банковій, 11, обрано професора та військового письменника, сина колишнього командувача Київського військового округу В. М. Драгомирова. Комісія одразу визначила, що майбутній музей присвячуватиметься історії воєнного мистецтва загалом, але насамперед на території, що належала до Київського військового округу, який приблизно дорівнював території удільного Київського князівства [4, с. 85]. На момент заснування військово-історичного товариства до округу належали Київська, Подільська, Волинська, Харківська, Чернігівська, Полтавська та Курська губернії Російської імперії. На одному з перших засідань Музейної комісії прийнято рішення про публікацію в київських видавництвах відгуків про початок роботи щодо заснування Київського військово-історичного музею. Було створено підкомісію, яка б здійснювала пошук матеріалів для збирання й експонування в майбутньому музеї. У разі браку площі розміщення музею комісією вирішено, що всі музейні предмети, що надходитимуть, можуть зберігатися в одній з будівель Київських артилерійських складів [1, с. 59]. Куратором діяльності із заснування та функціонування музею став Ф. Ф. Трепов — генерал-губернатор Київської, Подільської та Волинської губерній. Уже в жовтні 1908 р. Музейна комісія виробила та схвалила попередню програму тематичної побудови музею. За її змістом експозиція мала поділятися на три періоди з історії військового мистецтва, що містили такі хронологічні етапи — від перших слов'ян до нападу на Київ хана Батия, Литовсько-польський період до 1600 р., від 1600 р. до сучасного для членів

товариства часу [3, с. 6]. Ця програма опрацьовувалася до лютого 1909 р. і була прийнята як остаточна й поділяла майбутню музейну експозицію на тринадцять напрямів, кожний із яких був основною темою окремого музейного відділу: епоха кам'яного віку, металів до початку Руської землі, від Київської держави до нашестя Батия, татарсько-литовський період, литовсько-польський період, козацько-гетьманський період, царський період до Петра I, Петровський період, від Петра I до Катерини II, від Павла I до створення Київського військового округу, період існування Київського військового округу й загальний відділ [4, с. 87]. Неофіційно під час підготовки проекту Комісія орієнтувалася на тематичний поділ майбутньої колекції на три хронологічні періоди — до нашестя монголо-татарських військ та руйнування Києва в 1240 р., від 1240 р. до приєднання Гетьманщини до Російського царства, з 1654 р. до 1900-х рр. [1, с. 62]. «Попечителями» цих відділів, які не входили до складу комісії, стали граф Бобринський та волинський князь Сангушко. Також прийнято рішення з деяких організаційних питань — упровадження посад завідувача музею, котрий мав відповідати за діловодство, — ним став В. І. Казанський, «блюстителів» відділів, які повинні були збирати матеріали, а також здійснювати наукове вивчення й опис музейних предметів [1, с. 64]. На зазначені напрямки обрано: відомого археолога чеського походження, котрий відкрив Трипільську археологічну культуру В. Хвойка — він курував перший та другий відділи; історика-славіста і громадського діяча В. Лянскоронського — третій та восьмий відділи; громадського діяча А. Стороженка — четвертий та шостий відділи; церковного діяча О. Титова — п'ятий відділ; відомого науковця, колишнього декана історико-філологічного факультету Київського університету В. Іконнікова — сьомий відділ; професора Київської духовної академії В. Завтневича — дев'ятий та тринадцятий відділи; військового педагога та письменника, адмірала О. Єпанчина — десятий відділ; військового історика Д. Меньшова — одинадцятий відділ [8, с. 45].

Проект розбудови музею почали розробляти в березні 1909 р. В. Хвойка, В. Лянскоронський, Д. Меньшов та відомий військовий педагог, історик, генерал-лейтенант Б. Адамович [8, с. 71]. Передусім вони мали знайти приміщення під музей. Спочатку використовувалася будівля артилерійських складів. Зважаючи на незадовільний стан цієї будівлі розглядалася можливість розміщення експозиції в одному з приміщень Києво-Печерської лаври, на розі вулиць Нікольської та Московської, де розташовувалася служба Червоного Хреста та відбувалися засідання військових зборів. Згодом планувалося використати під музей пам'ятку військово-інженерної архітектури «Нікольську браму». У тому ж 1909 р. тимчасово обладнали правий флігель Царського палацу, де були вільні чотири кімнати. Нарешті, в березні 1910 р. Музейна комісія домовилася, за підтримки куратора

музею генерал-губернатора Ф. Трепова, з директором Київського міського музею Б. Ханенком про виділення в його музеї двох кімнат під військово-історичний музей [7, с. 51]. Ці кімнати потрібно було переобладнати, облаштувати окремий вихід, що зроблено у вересні 1910 р. Швидка перебудова цих приміщень стала можливою завдяки значній грошовій пожертві одного із членів товариства, брянського лісопромисловця, мецената, місцевого політичного та громадського діяча С. С. Могилевцева. У вересні 1910 р. проведено роботи з пристосування цих кімнат під військово-історичний музейний фонд, будівництва окремого входу, переобладнано внутрішню частину — зведено перегородки та сконструйовано експозиційні вітрини. Крім того, Музейна комісія Київського відділення Російського військово-історичного товариства визначила правила з наукового впорядкування внутрішньої музейної системи опису музейних предметів — заведено бланкові записи у двох екземплярах та інвентарну книгу [1, с. 77]. Інформація про діяльність зі створення в Києві військово-історичного музею друкувалася у виданнях «Киевские епархиальные ведомости», «Киевлянин», «Русский инвалид», постійно надсилалися інформаційні циркуляри до військових закладів, губернських, повітових та міських відділів Міністерства внутрішніх справ. Робота Музейної комісії тісно пов'язувалася з діяльністю Археологічної, Архівної та Бібліотечної комісій військово-історичного товариства, ці відділи співпрацювали, маючи на меті створення повноцінного музейного закладу.

Збір та комплектування музейних матеріалів і предметів розпочалися ще під час організації самого Київського військово-історичного товариства, згодом, з початком роботи Музейної комісії, ця діяльність активізувалася. Спочатку, на ранньому етапі, за це повинен був відповідати збирач фондів, яким у червні 1908 р. став один із членів Музейної комісії, відомий науковець та громадський діяч В. Хайновський. Згодом, у лютому 1909 р., коли була опрацьована програма музею, вирішено, що за збирання предметів мають відповідати також новопризначені на той час «блюстителі» відділів [8, с. 47]. Загалом за 1908–1910 рр. поетапна забезпеченість матеріалами для майбутнього музейного комплексу була достатньою. Допомогу в наповненні музейного фонду надавали члени Київського і Московського відділень Російського Імператорського військово-історичного товариства, члени різних місцевих історичних та археологічних товариств — Чернігівського, Курського, Катеринославського, Полтавського, Сумського, Єлисаветградського, Проскурівського, Житомирського, Кам'янець-Подільського, Одеського та ін., Російської Імператорської академії мистецтв, військові, промисловці, науковці, релігійні та громадські діячі Київщини, Волині, Поділля, Слобожанщини й навіть деякі окремі містяни та селяни. У 1908 р. майбутньому Київському військово-історичному музею передано старовинну шаблю та історичні

медалі XVIII — XIX ст. Генерал Саввич надав велику кількість раритетних книг з військової справи та історії, а громадський діяч О. Ф. Хітрово — двадцять три історично цінні медалі XIX ст., від О. В. Стороженка отримано чотири томи архівів його родини та книгу «Стефан Баторій та Дніпровські козаки». Член Московського відділення Російського Імператорського військово-історичного товариства К. В. Болсуновський надав Київському музею близько 15 предметів різних видів античного озброєння [3, с. 7]. У 1908 р. Музейна комісія замовила Російській Імператорській Академії мистецтв виготовлення гравюр на військову тематику з історії Києва. Найбільше надходження музейних предметів відбулося в 1909–1910 рр. У 1909 р. Музейна комісія отримала від графа Бобринського колекцію озброєння кам'яної доби та скіфської епохи. Окрім того, розглядалася можливість передачі майбутньому музею старовинної зброї з київських артилерійських складів. Обговорювалася можливість звернення до Інспекції інженерних військ округу й Окружної комендатури, з метою надання ними до музею зразків військово-інженерних предметів інтендантського відомства [5, с. 141–143]. Розпорядча комісія Київського відділення Російського Імператорського військово-історичного товариства зобов'язала Археологічну комісію передавати до музею військові предмети, які знаходили під час археологічних розвідок, що здійснювалися товариством у Білгородці на Київщині та на полі Берестецької битви [9, с. 8]. Тому на замовлення виготовлено модель Білгородського валу, передано фотографії поля битви в Берестечку. У березні 1910 р. генерал-майор М. А. Ходорович передав для музейних потреб медаль часів російської імператриці Анни Іоанівни (1730–1740); підполковник Б. Стелацький надав медаль німецького барона, лейб-медика імператора Олександра I (1801–1825) Я. Вілліє [9, с. 9]. Граф Бобринський пожертвував 58 предметів, які віднайдено під час розкопок на Київщині, Полтавщині та Чернігівщині, зокрема мечі, наконечники списів та дротиків, ножі та кинджали. Відомий меценат, знавець військової історії А. Л. фон Рот надав до музею предмети військового спорядження й озброєння часів Північної війни 1700–1721 рр., плечову сумку з тесаком та портузею французького солдата, французькі й англійські рушниці, російські штуцери, підзорну трубу з турецького корабля часів Кримської війни 1853–1856 рр. Музейна комісія прийняла гравіровані портрети воєначальників та зображення військової форми часів царювання імператора Миколи I (1825–1855). Ротмістр М. Ф. Бакулін надав музею срібну чарку, один погон та одну портузею, котрі успадкував від батька Ф. Бакуліна і які належали генералу Скобелеву, відомому учасникові Російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Також прийнято медалі, присвячені різним військовим подіям. Селянин Канівського повіту Степан Мазур передав музею старовинну козацьку шаблю, яку знайшов під час обробки поля [4]. Із Софійського собору в Києві надано турецькі

знамена доби Гетьманщини. Голова Московського Імператорського археологічного товариства графиня П. С. Уварова звернулася до Музейної комісії з пропозицією обміняти частину віднайдених під час розкопок у Білгородці археологічних предметів на наявну в Московському археологічному товаристві старовинну зброю. Землевласник з Новгород-Сіверського Чернігівської губернії Є. О. Судієнко пожертвував майбутньому музею велику колекцію предметів старовинного військового спорядження й озброєння, а також зразки військової форми XIX ст. [10]. Музейна комісія Київського відділення Російського Імператорського військово-історичного співпрацювала з невеликими регіональними товариствами, які теж брали участь у музейній роботі. Члени комісії консультували своїх колег, котрі здійснювали вивчення та аматорську музеєфікацію поля в Берестечку, де відбулася велика історична битва в часи Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Після добудови на тому місці Георгіївської церкви планувалося виділити в ній приміщення під музей Берестецької битви. З місця археологічних досліджень на цьому полі до майбутнього Київського військово-історичного музею передано близько 25 одиниць віднайдені козацької зброї [7, с. 6]. Київське відділення надавало допомогу Братству імені князів Острозьких на Волині, для котрого створювало креслення та замальовки замку цих князів, які були використані під час створення музею Острозьких [2, с. 9].

Під час засідання Ради Київського військово-історичного товариства 20 вересня 1910 р. передбачено, що Київський військово-історичний музей має відчинити свої двері 5 грудня 1910 р., в стислі терміни обрано головного зберігача музейного фонду — ним став науковець і відомий громадський діяч С. Крейтон [7, с. 14]. Але роботи з переобладнання та побудови експозиції тривали майже весь грудень. Київський військово-історичний музей було врочисто відкрито 28 грудня 1910 р., за участі генерал-губернатора Київської, Подільської та Волинської губерній, куратора музею Ф. Ф. Трепова, військового командування Київського військового округу. З промовою з нагоди відкриття виступив професор Київської академії, протоієрей Ф. І. Тітов [10, с. 2]. 29 грудня 1910 р. членом Київського відділення Російського Імператорського військово-історичного товариства, співробітникам новоствореного Київського військово-історичного музею надіслано Найвищу телеграму від Імператора Миколи II, який подякував членам товариства за велику й копітку працю із заснування військово-історичного музею в Києві та привітав з його відкриттям.

Таким чином, діяльність Київського військово-історичного товариства стала першою на українських землях цілеспрямованою роботою зі створення музею військового профілю, який відображав історію воєнного мистецтва від кам'яної доби до початку XX ст. Слід підкреслити, що означена діяльність була професійною на всіх етапах

заснування музею — організаційної та програмової підготовки, пошуку й обладнання приміщень, комплектування фондів. Київський військово-історичний музей став на момент заснування головним центром популяризації воєнної історії. Детальне вивчення всіх аспектів цієї праці товариства та створеної ним Музейної комісії є важливим внеском у дослідження з теорії та практики в царині розвитку військової музейної справи. Програма означеного музею може слугувати важливим історичним прикладом щодо сучасних розробок з організації розбудови військових музеїв, експонування матеріалів із історії певної воєнної події, музеефікації різного роду напрямів військової справи, речей і предметів, поєднаних та пов'язаних з військовою наукою. Ця стаття розкриває історію початку функціонування системи військово-історичних музеїв на українських землях. Діяльність Київського військово-історичного товариства із заснування музею завершує перший, дореволюційний цикл досліджень у сфері комплексного аналізування минулого військової музейної справи України.

У подальшому можливе вивчення роботи Київського військово-історичного музею в період Першої Світової війни та революцій, ролі як військового та культурного центру, актуальності існування та дотримання дореволюційних принципів військового музеєзнавства в постреволюційний період, часи СРСР. Подальше хронологічне дослідження військового музеєзнавства протягом ХХ–ХХІ ст. можливе лише в разі детального вивчення діяльності військово-історичних товариств та організацій дореволюційного періоду як відправної точки в розвитку окремого історико-музеєзнавчого напрямку — представлення військового мистецтва за допомогою різних форм та засобів музейного відображення дійсності.

Список літератури

1. Журнал засіданий Распорядительного комитета // Военно-исторический вестн. — 1909. — № 1–8. — С. 46–119.
2. Журнал засіданий Распорядительного комитета // Военно-исторический вестн. — 1910. — № 1–12. — С. 3–13.
3. Журнал организационного заседания Киевского отделения Российского Императорского военно-исторического общества 14 июня 1908 года // Военно-исторический вестн. — 1909. — № 1–8. — С. 5–10.
4. Журнал собрания Музейной комиссии // Военно-исторический вестн. — 1909. — № 1–8. — С. 84–88.
5. Отчёт Совета Киевского отделения Российского Императорского военно-исторического общества за 1909 год // Военно-исторический вестн. — 1909. — № 8. — С. 133–192.
6. Отчёт Совета Киевского отделения Российского Императорского военно-исторического общества за 1910 год // Военно-исторический вестн. — 1911. — № 5–6. — С. 1–21.
7. Отчёт хранителя Киевского военно-исторического музея за 1910 год // Военно-исторический вестн. — 1911. — № 5–6. — С. 51–52.

8. Постановления Совета Киевского отделения Российского Императорского военно-исторического общества // Военно-исторический вестн. — 1909. — № 1–8. — С. 23–80.
9. Постановления Совета Киевского отделения Российского Императорского военно-исторического общества // Военно-исторический вестн. — 1910. — № 1–12. — С. 3–16.
10. Постановления Совета Киевского отделения Российского Императорского военно-исторического общества // Военно-исторический вестн. — 1911. — № 3–12. — С. 3–22.
11. Разгон А. М. Очерк истории военных музеев в России: 1861–1917 / А. М. Разгон // Труды НИИ музееведения. — 1962. — Вып. 7. — С. 118–203.

Надійшла до редколегії 12.08.2014 р.

УДК [78.036.9:304.4]:347.785

С. В. ЧАСТНИК

«ДЖАЗОВА ДИПЛОМАТІЯ» ВІЛЛІСА КОНОВЕРА

Розглянуто приклад використання джазу в політичних цілях під час глобального протистояння капіталізму і соціалізму в 50 — 60-х рр. ХХ ст. Особливу увагу приділено ролі радіожурналіста і модератора Вілліса Коновера в популяризації джазу, налагодженні культурних контактів і взаєморозуміння між Заходом і Сходом.

Ключові слова: джазова дипломатія, «холодна війна», культурні контакти, музичні радіопередачі, ведучий радіопрोगрами, інтернаціоналізація джазу.

Рассмотрен пример использования джаза в политических целях в период глобального противостояния капитализма и социализма в 50 — 60-е гг. ХХ в. Особое внимание уделено роли радиожурналиста и модератора Уиллиса Коновера в популяризации джаза, установлении культурных контактов и взаимопонимания между Западом и Востоком.

Ключевые слова: джазовая дипломатия, «холодная война», культурные контакты, музыкальные радиопередачи, ведущий радиопрограммы, интернационализация джаза.

The article deals with a case of implementing jazz as a tool for political goals during the period of global conflict between capitalism and socialism in the 1950s — 1960s. A special attention is paid to the role of Willis Conover, a radio journalist and moderator, in establishing cultural contacts and mutual understanding between East and West.

Key words: jazz diplomacy, «cold war», cultural contacts, musical radio broadcast, radio program host, internationalization of jazz.

Терміном «джазова дипломатія» називають довгострокову програму американського культурного експорту, ухвалену Державним департаментом США в середині 1954 р. за підтримки президента Д. Ейзенхауера. Проект започаткований на тлі глобального політичного протистояння між капіталістичним Заходом та комуністичним